
ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

УДК 378:811–051

Олена Галай

**ЗМІСТ ТА СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ПРОГРАМИ СПЕЦКУРСУ
«ОСНОВИ КУЛЬТУРИ МІЖНАЦІОНАЛЬНИХ СТОСУНКІВ»
ДЛЯ СТУДЕНТІВ ФАКУЛЬТЕТУ ІНОЗЕМНИХ МОВ**

У статті висвітлюється зміст та структура навчальної програми спецкурсу для студентів іноземної філології «Основи культури міжнаціональних стосунків», що сприяє підготовці майбутніх вчителів іноземних мов до формування в учнів культури міжнаціональних стосунків. Автор розглядає етапи, дидактичні засоби організації курсу, основні положення, якими керувались при відборі навчального матеріалу. Висвітлюються теми, запропоновані студентам для вивчення під час занять та різноманітні форми організації курсу: лекції, семінарські та практичні заняття, самостійна робота.

Ключові слова: спецкурс, підготовка вчителя, культура міжнаціональних стосунків, майбутній вчитель іноземних мов, принципи, педагогічне проектування, полікультурність, етнопедagogіка.

The article highlights the contents and structure of the elective course for foreign language students. The fundamentals of interethnic relations culture contributes to the preparation of future foreign language teachers for the formation of pupils' culture of interethnic relations. The author considers the stages, didactic means of the organization of the course, the main provisions that guided the selection of educational material. The article reveals the topics proposed to students for learning in the classroom and different forms of organization of the course: lectures, seminars and practical classes, individual work. An important emphasis is given to the idea of expanding the already acquired knowledge and the need of obtaining new knowledge and development of skills in the field of multicultural education. Principles of forming interethnic relations culture of university students (spirituality, humanization, cultural relevance, multiculturalism, tolerance) have been defined.

Keywords: elective course, teacher training, foreign language teacher, culture of interethnic relations, principles, pedagogical design, multicultural, ethnopedagogy.

Важливою складовою духовної культури людства є культура міжнаціональних стосунків. У сучасних умовах розбудови новітньої української держави проблема міжнаціональних стосунків є передумовою

забезпечення національної безпеки, розвитку етнічної свідомості та міжкультурної взаємодії.

Особливого значення проблема культури міжнаціональних стосунків набуває в студентському віці, коли відбувається активний процес вибору цінностей та життєвих орієнтирів, визначення світоглядних позицій. В цьому віці настає період соціального дозрівання, актуалізуються питання міжетнічних взаємин, культури міжнаціональних стосунків та спілкування.

Шляхи підготовки майбутніх учителів іноземної мови до виховання в учнів культури міжнаціональних стосунків передбачають удосконалення нормативно-правової бази, навчальних програм, створення підручників, ознайомлення вчителів із засадами полікультурної педагогіки, впровадження нових учительських спеціальностей, залучення засобів масової інформації, національно-культурних товариств та інших структур громадянського суспільства до проблеми, що розглядається.

Підготовка майбутнього вчителя іноземної мови до формування в учнів культури міжнаціональних стосунків має відбуватися насамперед у ході засвоєння спеціальних дисциплін мовознавчого та країнознавчого профілів, а також методик навчання і виховання. Протягом всього процесу навчання у закладах вищої освіти студенти зі спеціальності «Іноземна мова» вивчають базові курси з філософії, психології, педагогіки, лінгвістики, країнознавства, народознавства, накопичуючи певні теоретичні знання і практичний досвід. Тому ми акцентуємо увагу на поглибленні й розширенні уже здобутих знань, а також на необхідності отримання нових знань та виробленні умінь у галузі полікультурного виховання.

Не випадково до цієї проблеми звертаються вчені різних наукових галузей – педагогіки, філософії, соціології, психології, культурології, мовознавства. Філософські та культурологічні аспекти розкривалися у дослідженнях Є. Андроса, Ю. Бромля, Л. Гумільова, І. Кононова, Л. Нагорної, М. Степика, А. Шведової.

Загальнопедагогічні та психологічні – Ю. Арутюняна, В. Бизової, Г. Волкова, З. Гасанова, В. Заслуженюка, Н. Серової, П. Щербаня.

Розглядаючи організацію підготовки майбутнього вчителя іноземної мови до виховання в учнів культури міжнаціональних стосунків, ми виділяємо два взаємодоповнюючих компоненти: теоретичну та практичну підготовку, яка є основою знань і умінь, які отримують студенти у вищих закладах вищої освіти. Теоретична підготовка до виховання учнів відбувається у процесі вивчення філософських, психологічних, педагогічних, лінгвокраїнознавчих, спеціальних і методичних дисциплін. Практична ж підготовка можлива лише у процесі педагогічної та фольклорної практик, виконання дипломних та курсових робіт, лабораторних і практичних робіт зі спеціальних і методичних дисциплін з культурологічною спрямованістю навчального матеріалу.

Як бачимо, методиці викладання спеціалізації вчителя приділяється значна увага, але цього не можна сказати про загальну культурологічну підготовку майбутнього педагога. При підготовці вчителя іноземної мови у закладах вищої закладах традиційно основне спрямування – на вивчення іноземної мови та методики її викладання. А культура країн, мова яких вивчається, зазвичай залишається поза навчальними цілями. Ми вважаємо такий підхід дещо звуженим, що негативно впливає на становлення загальної культури особистості майбутнього педагога. Тому більш виправданим є, на нашу думку, культурологічний підхід.

Мета статті – висвітлити методику та особливості впровадження спеціального курсу «Основи культури міжнаціональних стосунків» як педагогічної технології формування культури міжетнічних відносин студентів.

Попередню розробку основних деталей майбутньої діяльності викладача та студентів у навчально-виховному процесі ми вбачаємо через педагогічне проектування [1–4].

Формою фіксації педагогічного проекту є навчальна програма окремої дисципліни, яка визначає: зміст та обсяги знань, умінь, якими повинен оволодіти студент відповідно до освітньо-кваліфікаційних вимог галузевого стандарту; послідовність вивчення навчального матеріалу дисципліни; урахування міжпредметних зв'язків; необхідне методичне забезпечення; форми і засоби поточного і підсумкового контролю [6].

Розроблений нами спецкурс «Основи культури міжнаціональних стосунків» є одним із шляхів удосконалення підготовки майбутніх учителів іноземної мови у контексті впровадження полікультурного виховання. Мета курсу – сприяти підготовці майбутнього вчителя іноземної мови до формування в учнів загальноосвітньої школи культури міжнаціональних стосунків. Реалізація цієї мети відбувається шляхом виконання таких завдань:

- ознайомити майбутніх вчителів з основними засадами культури міжнаціональних стосунків та головними напрямками їх реалізації; розкрити основні етапи культурологічної думки;
- сприяти формуванню в студентів чіткого уявлення про цілісну картину світу, багатокультур'я як нормальне явище цивілізованого суспільства;
- з'ясувати закономірності впливу на людину етносоціального середовища; формувати в студентах позитивне ставлення до свого та інших народів, послабити можливий негативний вплив на них міжетнічних відносин;
- доповнити та розширити попередньо засвоєні знання з основ культурології, етнопедагогіки, країнознавства;
- активізувати набуті знання, вміння та навички на практиці; сприяти набуттю студентами практичних навиків в таких напрямках

діяльності як виховання в учнів інтересу та поваги до культур народів світу, досягнення розуміння загальнолюдського та специфічного в цих культурах; забезпечити розуміння учнями того, що входження у світ іншомовної культури сприяє формуванню їх як суб'єктів рідної культури;

– реалізувати усвідомлення вимог до спілкування в нових соціокультурних умовах.

Наша методика базується на культурологічному підході, принципах культуровідповідності та полікультурності. Основними напрямками роботи в ході реалізації спеціального курсу є: збагачення світоглядно-ціннісної основи навчально-виховного процесу; привернення уваги до мови як показника культурної приналежності; посилення акценту на етнічній унікальності та неповторності в багатокультурному різноманітті; практична спрямованість курсу.

У ході розробленої технології враховувалися такі принципи:

- цілеспрямованості, який забезпечує єдність та взаємозв'язок усіх варіативних компонентів у процесі реалізації поставленої мети;
- інтегративності, який враховує інтегрування різних навчальних дисциплін;
- природовідповідності, який передбачає врахування вікових, психологічних, біологічних та національних особливостей студента;
- принцип народності – використання засобів народознавства як основи культури міжнаціональних стосунків;
- принцип поєднання національного та загальнолюдського у вихованні - два взаємодоповнюючі аспекти, які посилюють ефект полікультурного виховання.

Водночас у ході відбору і структурування змісту навчального матеріалу враховувалися принципи, визначені Законом України «Про освіту», Національною доктриною розвитку освіти: гуманізм, демократизм, пріоритетність загальнолюдських духовних цінностей; органічний зв'язок із світовою та національною історією, культурою, традиціями; незалежність освіти від політичних партій, громадських і релігійних організацій; науковий, світський характер освіти; гнучкість і прогностичність системи освіти; єдність і наступність системи освіти; безперервність і різноманітність освіти [7].

Посилення уваги до кожної особистості, створення найбільш сприятливих умов для її становлення та розвитку передбачає гуманізація освіти. Це є запорукою успіху у формуванні духовно багатой, культурної, творчої особистості, Тому до змісту авторського навчального курсу «Основи культури міжнаціональних стосунків» нами було відібрано такі знання, які сприяють усвідомленню студентами наявності позитивних можливостей у кожній людині, неповторності кожної особистості, моральних та естетичних вимог до її поведінки та діяльності, розумінню

основних суспільних вартостей та використанню цих знань на практиці.

Формування культури міжнаціональних стосунків майбутнього вчителя неможливо здійснювати відірвано від історії українського народу, його минулого, культури, традицій. Тому важливим у процесі відбору і структурування змісту навчального матеріалу спецкурсу є культурологічний підхід та національний характер змісту. Реалізація культурологічного підходу сприяє формуванню у майбутніх педагогів відповідальності за збереження культурних цінностей свого народу та зацікавленість вивченням надбань інших етносів. Зазначений підхід реалізовується не лише на основі оволодіння системою культурологічних знань і умінь, але й забезпечує духовну єдність народів.

Зазначені положення дали підставу стверджувати, що розроблений спецкурс забезпечує значну компенсацію відсутності у вузівській програмі теоретичного матеріалу з питань виховання культури міжнаціональних стосунків. Він виступає органічним доповненням змісту різних предметів таких як: педагогіка, соціологія, культурологія, країнознавство та інші. При створенні спецкурсу ми переслідували розв'язання наступних завдань:

- ознайомити майбутніх вчителів із сучасними тенденціями та фундаментальними засадами культури міжнаціональних стосунків та головними напрямками їх реалізації;
- сприяти формуванню в студентів чіткого уявлення про цілісну картину світу, багатокultur'я як нормальне явте цивілізованого суспільства;
- доповнити та розширити попередньо засвоєні знання з основ культурології, етнопедагогіки, країнознавства.
- активізувати набуті знання, вміння та навички на практиці, удосконалювати свій професійний рівень;
- забезпечити обізнаність студентів з основними вимогами до спілкування в нових соціокультурних умовах.

Таким чином, стратегічна спрямованість навчального курсу передбачає реалізацію ряду системоутворюючих складових: головної мети, основних завдань, базових принципів фундаментального змісту та комплексу аспектів. Враховуючи той факт, що до складу курсу «Основи культури міжнаціональних стосунків» входять матеріали різних галузей науки про культуру спілкування та взаємодії, які, тим не менш мають спільну мету і загальні поняття і терміни, ми вважаємо, що оптимальною формою побудови навчального курсу буде блочна або модульна.

Вивченню питання розробки навчальних курсів за модульним принципом присвячені чисельні праці вітчизняних та зарубіжних педагогів (А. М. Алексюка, Я. Л. Болюбаша, В. Боедара, Л. Йовайша, К. М. Левківського., П. Сікорського, Ю. В. Сухарнікова та ін.). В основі модульного навчання лежить ідея, згідно якої малу порцію (одиницю) навчального

матеріалу, зміст і обсяг якого визначається окремою дидактичною метою, можна вважати автономною темою і вільно інтегрувати в програму навчання [5].

Таким чином, навчальна дисципліна «Основи культури міжнаціональних стосунків», що проектується на підставі педагогічного розуміння «культура міжнаціональних стосунків», з метою предметно-дидактичної підготовки майбутніх вчителів іноземної мови до формування в учнів культури міжнаціональних стосунків, розроблятиметься згідно кредитно-модульної технології.

Спецкурс «Основи культури міжнаціональних стосунків» розрахований на 54 академічні години, із них 14 годин відводяться на лекції, 24 години – на практичні заняття, і 6 годин – на самостійну роботу. У даний спецкурс включені такі модулі: «Загальні основи культурології»; «Лінгвокраїнознавчий зміст культури міжнаціональних стосунків»; «Методологічні засади підготовки майбутніх вчителів іноземної мови до формування в учнів культури міжнаціональних стосунків» .

Спецкурс «Основи культури міжнаціональних стосунків» передбачає форму лекційних, семінарських та лабораторних занять, крім того – самостійну роботу студентів.

Програма курсу побудована таким чином, щоб запропонувати студентам оригінальний підхід до пізнання соціокультурного процесу, починаючи з загальних знань та положень про феномен культури до специфічних рис, характерних для культури країн, мова яких вивчається. Матеріал у програмі розміщено за рубриками: структура спецкурсу (опис спецкурсу), мета, текст програми, структура залікового кредиту спецкурсу, теми для рефератів, питання і завдання для контролю, питання для самостійного опрацювання, список рекомендованої літератури.

Текст програми, в якому відображається зміст і структура спецкурсу, складається зі вступу, теоретичних та практичних питань, У програмі передбачено певний обсяг знань, послідовність його вивчення. Текст програми поділений на змістові модулі і теми, в яких відображено цілі спецкурсу. Програма складена згідно вимог модульного навчання, яка сприяє тому, що навчання у вищій школі стає гнучким. Завдяки введенню до навчального процесу модульного навчання забезпечується індивідуалізація у закладі вищої освіти. Змістові модулі в тексті програми розміщені послідовно. Це сприяє процесуальному характеру викладу самого тексту спецкурсу.

До першого модуля «Загальні положення культурології» увійшли теми, що розкривають поняття культури та культурного різноманіття (гендерного, соціального, релігійного, етнічного). Лекційні заняття курсу мають теоретичну спрямованість. Вони становлять фундаментальну базу теоретичної підготовки майбутніх вчителів-філологів. В основі лекційних

занять лежить проблемно-пошуковий метод викладання теоретичного матеріалу. Під час лекційних занять використовуються здебільшого словесні методи з доповненням наочних методів. Важливе значення у ході лекційних занять має дискусія, яка є провідним методом навчання. В основі цього методу лежить вербальна взаємодія, завдяки якій члени групи спонтанно наповнюють навчання конкретно-змістовим матеріалом. Специфічність використання цього методу виявляється у забезпеченні спонтанності групових взаємин.

Спеціальний педагогічний курс «Основи культури міжнаціональних стосунків» відкриває тема «Поняття культури». На лекційному занятті розглядається ряд питань: сутність культури, суспільство і культура, особистість в системі суспільних відносин, культура міжнаціональних стосунків, функції культури в суспільстві, матеріальні та духовні цінності, культурологічні закономірності, різноманітність культур, взаємозв'язок загальнолюдського і національного. Результати попереднього анкетування студентів підтвердили доцільність розгляду зазначених питань. На нашу думку, це в значній мірі заповнить прогалини в культурологічних знаннях студентів, виявлених в процесі опитування. Вагоме місце відводиться питанню психологічного складу етносу, принципів його естетики, поведінки. Заданий напрямок передбачає глибоке вивчення таких понять як: «традиційна культура», «загальнолюдські цінності», «національність», «соціалізація».

Другою запропонованою для вивчення темою стала тема «Культура та зміст освіти». Тут терміни «культура» і «освіта» розглядаються не як ізольовані поняття, а як невід'ємні складові одного цілого, які доповнюють одна одну та спрямовані на формування цілісної та всебічно розвиненої особистості. Мета зазначеної теми – подати студентам поняття «освіта» як домінуючого фактора, що в змозі переломити катастрофічно зростаючі руйнівні тенденції в духовній сфері.

Визначивши загальну мету і конкретні завдання виховання культури міжнаціональних стосунків, ми знайомимо молодь із системою наукових знань про права і свободи людини і народів, націй і їх стосунки, про раси і релігійні конфесії. На противагу вихованню шанобливого ставлення до історії, культури і мови, національних традицій, менталітету кожного народу, виставляються національна обмеженість, замкнутість, націоналізм як можливі результати деформації виховання. Оглядово подаються історичні типи ставлення до чужих етносів.

Результатом даного заняття має стати усвідомлене розуміння студентами поняття про освіту як феномен культури. Розкрито еволюцію поняття «всебічно розвиненої особистості» та суть соціокультурного аспекту виховання в національній освіті.

Тема «Етнокультурна ідентифікація особистості» висвітлює роль

етнопедагогіки в процесі виховання в цілому і, зокрема – у формуванні культури міжнаціональних стосунків. Метою теми є осмислення і усвідомлення суті процесу національного виховання, особливостей етнопедагогіки як провідного чинника культурного відродження. Акцентується увага на розрізненні таких понять як «нація», «народ», «етнос»; розглядаються головні атрибути етнічної спільноти. Значна увага приділяється розкриттю значення та ролі етнокультурної ідентифікації особистості в процесі формування культури міжнаціональних стосунків. Національна свідомість тут розглядається як обов'язковий компонент у системі основних чинників культури міжнаціональних стосунків. Зміст навчального матеріалу проектується на засадах національної культури і спрямовується на виховання національної свідомості студентів. Пропагування національної культури, на нашу думку, залучає студентів до національної спадщини українського народу, здійснює якісні зміни в ієрархії орієнтацій особистості майбутнього вчителя (загальнолюдських, національних), сприяє усвідомленню студентами національного виховного ідеалу та ідентифікації себе з ним. Таким чином, ознайомлення студентів з національним ідеалом має сприяти прояву ціннісно-мотиваційної спрямованості особистості вчителя й визначити характер його навчально-виховної діяльності. А це є однією з найважливіших умов забезпечення національного характеру навчального матеріалу в процесі вивчення авторського навчального курсу «Основи культури міжнаціональних стосунків».

Другий модуль спецкурсу – «Лінгвокраїнознавчий зміст культури міжнаціональних стосунків» охоплює розгляд широкого спектру питань, що торкаються соціокультурних аспектів вивчення іноземних мов, мовних тенденцій у сучасному світі, лінгвістичної ситуації в сучасній Європі. Мова тут розглядається як основний засіб комунікації, а іноземна мова – як інструмент пізнання про життя й культуру інших націй.

При розгляді питання вивчення іноземних мов громадянами України, велика увага приділяється особистій мотивації вибору тієї чи іншої мови об'єктом вивчення. Адже важливою ланкою у полікультурному формуванні особистості засобом вивчення іноземної мови є, на нашу думку, саме усвідомлення внутрішніх мотивів людини – з якою метою вона вивчає ту чи іншу іноземну мову. Якщо інтерес до певної мови зумовлюється однією лише конкретною корисністю, то це призведе виключно до руйнівного впливу на процес формування культури міжнаціональних стосунків. Студенти мають творчо осмислити і усвідомити суть процесу вивчення іноземних мов, його роль і значення у формуванні культури міжнаціональних стосунків, встановити характер зв'язку між мовою і культурою народу.

У третьому модулі вивчаються методологічні засади підготовки

майбутнього вчителя-філолога до виховання в учнів культури міжнаціональних стосунків в умовах перетворення сучасного суспільства. Вивчення зазначеного модуля має на меті формувати у майбутніх викладачів навички навчально-виховної роботи у процесі навчання та в позаурочний час.

У зв'язку з цим, оволодіння учнями іноземними мовами є визначальним напрямом й важливим компонентом процесу формування культури міжнаціональних стосунків, а вчитель іноземної мови — безпосереднім організатором цього процесу. Важливо, щоб учитель іноземної мови, нарівні з граматикою та лексикою, значне місце відводив опису цінностей, звичаїв, традицій, норм поведінки носіїв іншої культури. Крім того, в розділі подаються рекомендації щодо організації навчально-виховної роботи в позаурочний час, які спрямовані на успішне формування в учнів культури міжнаціональних **стосунків**. Мета розділу – засвоїти особливості методичної організації процесу навчання іноземної мови та усвідомити суть принципу соціокультурного спрямування навчально-виховного процесу.

Отже, розроблений нами навчальний курс «Основи культури міжнаціональних стосунків», на нашу думку, оптимізує підготовку майбутніх вчителів. Вивчення зазначених тем курсу підвищує рівень підготовки майбутніх вчителів іноземної мови до формування в учнів культури міжнаціональних стосунків, а також формує теоретичний, емпіричний та діяльнісний критерії готовності майбутніх педагогів загальноосвітньої школи до полікультурного виховання учнів. Здійснення підготовки майбутніх вчителів іноземної мови до формування в учнів культури міжнаціональних стосунків в межах спецкурсу «Основи культури міжнаціональних стосунків» носить функціональний характер, моделюючи тим самим зміст і структуру педагогічної діяльності майбутніх вчителів.

Тим не менш, зазначена проблема потребує всебічного та глибокого висвітлення. Подальшого наукового пошуку потребують: розробка педагогічних умов формування культури міжнаціональних стосунків студентів засобами негуманітарних дисциплін; порівняльний аналіз особливостей формування культури міжнаціональних стосунків студентів різних профілів навчання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Балабанов Г. И. Методологические проблемы проективной деятельности. Новосибирск, 1990. 258 с.
2. Безрукова В. С. Проективная педагогика: уч. пособие для инженерно-пед. ин-тов и индустриально-пед. техникумов. Екатеринбург: Деловая книга, 1996. 344 с.
3. Безрукова В. С. Педагогика профессионально-технического образования.

- Проектирование педагогического процесса в профтехучилище. Свердловск: СИПИ, 1990. 170 с.
4. Белова О. К. Коваленко О. Е. Педагогічні технології в сучасній освіті: навч. посіб. для вищ. навч. закл. інж.-пед. спец. Укр. інж.-пед. акад. Х.: Контраст, 2008. 148 с.
  5. Власко Н. П., Устименко О. В. Про переваги модульно-рейтингової технології навчання. *Педагогіка і психологія*. 2004. № 2(43). С. 98–105.
  6. Закон України «Про вищу освіту»: із змінами та доповненнями станом на 01 жовтня 2015 року. Офіц. текст. Київ: Правова єдність, 2015. 96 с.
  7. Положення про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах. Затверджено наказом Міністерства освіти України від 2.06.93. № 161. К.: Вища освіта в Україні. Нормативно-правове регулювання / за заг. ред. А. П. Зайця, В. С. Журавського. К.: ФОРУМ, 2003. 950 с.